

*В тій послузі святій, щоб з неї всім було
– І вбогим землякам, і дукачам – добро* [4, с. 409–415].

«Дума-пересторога, вельми на потомні часи потрібна» Пантелеймона Куліша – це гостро критичний поетичний твір, у якому автор переосмислює історичну долю України. Автор відходить від ідеалізації козацтва, звинувачуючи тогочасну еліту у втраті державності через боротьбу за владу.

Куліш застерігає від саморуйнування, засуджує козацьку «руїну», старшинську жадібність та закликає до культурного самовдосконалення, єдності й збереження національної пам'яті, відмовляючись від оспівування лише військової доблесті.

Отже, П. Куліш стверджує, що сила народу – не лише в мечі, а в освіті, культурі та моралі.

Література

1. Зеров М. Від Куліша до Винниченка: нариси з новітнього українського письменства. Київ: Культура, 1929. 190 с.
2. Куліш П. О. Т. 1: Прозові твори. Поетичні твори. Переспіви та переклади / упоряд., прим. Є. К. Нахліка, ред. тому М. Д. Берштейн. 1994. 750 с. *Твори: в 2 т.* / редкол.: І. О. Дзевєрін, О. Т. Гончар, Ю. Е. Григор'єв, В. Г. Дончик, М. Г. Жулинський та ін. Київ: Наукова думка, 1994.
3. Нахлік Є. К. Просвітительські ідеї в художньо-історіософській концепції П. Куліша. *Радянське літературознавство*. 1989. № 8. С. 37–44.
4. Куліш П. Твори. Т.1. Львів: Просвіта, 1908. С. 409–415.
5. Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 41. С. 20.

Гірявенко Марія
(м. Вінниця)

ОСМИСЛЕННЯ ЖІНОЧОГО ПИТАННЯ В ПОВІСТІ НАТАЛІ КОБРИНСЬКОЇ «ЯДЗЯ І КАТРУСЯ»

Метою роботи є прочитання й осмислення жіночого питання в повісті «Ядзя і Катруся» Наталі Кобринської. Важливе завдання – феміністичне прочитання твору, а саме: зчитування у ньому ідей, що відповідають проблематиці жіночої емансипації.

Актуальність роботи передбачає аналіз у контексті феміністичної критики тексту Наталі Кобринської й виокремлення у повісті проблем, що стосуються жіночого питання. Попри впізнаваність Наталі Кобринської як української феміністки, буде опрацьовано не стільки її ідеологічна діяльність з опором на відомий альманах «Перший вінок» та її вплив на тогочасне літературне жіноцтво, скільки проаналізовано творчий доробок письменниці у контексті такої активності.

Твір «Ядзя і Катруся» був підготовлений для польського альманаху «Dla głodnych» (1890), але за порадою Івана Франка письменниця розширила його до

обсягу повісті. Вона була опублікована в «Зорі» у 1893 р. й залишилася єдиною повістю у доробку Кобринської [3].

Повість «Ядзя і Катруся» стала тією історією, де порівнюється життя двох жінок із різних прошарків населення. Письменниця підкреслює контрастність буття заможної панни й поневоленої селянки. Між ними розбіжності, різні світогляди, різне виховання, становище, характери, але однаковий тягар нещастя, який висить на людині, коли вона народжується жінкою, незахищеною законами, без такої свободи, як чоловіки [4].

Попри соціальну нерівність, Катруся і Ядзя залишаються до кінця глибоко нещасними, залежними від соціуму. Водночас Н. Кобринська знайомить нас із життям і мисленням панства й поневоленого шляхтою селянства. Та авторку все ж більше переймає доля жінки у цій картині світу.

Сюжет протиставляє дівчат, стикає тричі у житті, щоб лише сильніше загострити їхній конфлікт неприязні, розбіжностей та невдоволення власними долями. Ядзя описується як вазонна квітка, яку безвольно переміщають із кімнати в кімнату. Вона виростає гарною, фарбується, щоб підкреслити свою пишність панни. Катруся ж була наче бур'ян: всюди виривалася власними силами і думками. Вона також виросла у красуню, але її краса не займала її так сильно, як Ядзю. Катруся є природно гарною, тоді як панна штучно підкреслює свою вроду. Одна нудиться у своїй «вежі», інша працює, доглядаючи крикливу дитину й змінюючи роботу за роботою. Квітка і бур'ян, панна і селянка, – їхні долі протиставляються, щоб викрити читачеві істинну перлину трагедії обох [1; 4, с. 252–253].

Статки не зробили щасливою Ядзю. Наталя Кобринська вбачала джерелом їхнього нещастя патріархальність суспільства, яке не знає бідних і багатих, а керується правилом привілеїв однієї статі над іншою. І так чи інакше цей закон модифікується у різних прошарках населення, у різних релігіях, етносах, титулах і рівня зажитку. Наталя Кобринська боролася проти світу, де бути другою статтю – зрікатися себе і бути рабинею цього світу [1, с. 254].

Невлаштоване життя Ядзі перетворюється у глибоку тугу, яка штовхає її замикатися у своїй кімнаті. Вона не бачить цінності в своєму існуванні й це гнітить її. Ядзя вирішує зайнятися благодійністю. Ця діяльність знову наповнює її, вона почувається потрібною, шляхетною, благородною панною. Гордість штовхає допомагати нужденним, але вони для неї не окремі постаті, а конкретні образи, котрі вона вчитала у книгах [1].

Хоча Ядзя займається реалізацією у межах жіночого простору, доглядаючи за бідними, як належить турботливій і лагідній жінці, але інші заможні родини вбачають у цьому відчай незаміжньої, яка шукає уваги. Подібне ставлення нагадує попередній конфлікт Ядзі з доктором, якому вона відмовила. Бажаючи помститися, він вирішує зганьбити Ядзю, розповідаючи про їхні таємні стосунки. Це кидає тінь на всю сім'ю Солецьких.

Тепер для інших Солецькі були настільки у відчаї, що готові віддати доньку ледь не за цирульника. Дізналися про такі намовляння злих язиків з вуст приятеля батька Ядзі. Він запевняв у тому, що захищав честь її сім'ї перед іншими. Та все ж, знявши відповідальність зі свого приятеля, військовий запідозрив дівчину в

тому, що вона молода й могла бути задурена романсами, як багато інших панночок, які бажають скоріше вийти заміж.

Ці звинувачення глибоко вразили Ядзю, і вона усвідомила, що її зневажають як жінку, а кожній її статі передовсім хочеться лише вийти заміж. Суспільство, що формує цінність інституту шлюбу, переконало і привело жіноцтво до єдиного правильного шляху реалізації – як дружини й матері, насаджує це як природну потребу жінки, а відтак зневажає її за обмеженість.

Ядзя бажає заміжжя і страждає через те, що не може виконати покладених на неї зобов'язань. Відчуває тиск і чує знову й знову про те, що таким є її щастя, але вона його позбавлена. Це знецінює жінку у власних очах. Суспільство ставиться до неї насторожено, і цей конфлікт поглиблюються, що старшою стає незаміжня дівчина. Вони певні, що вона мисливиця, яка досі не вполювала свого, і тепер кидатиметься на кожного. Її краса втрачає свою привілейність. Відчуття неповноцінності переслідує Ядзю. У волонтерстві вона намагається дослідити, чого варта без заміжжя. Саме цей шлях замість безцільного очікування і ганебної боротьби за чоловіка як сенсу всього існування все ж приводить Ядзю до пана Адама.

Катруся залежить лише від самої себе. Вона вирішує поїхати на Буковину працювати на тютюновій плантації. У прозі Н. Кобринської жодна сцена не є випадковою. У своїй публіцистиці авторка пише так: «З часом, коли родина перестає бути економічною інституцією, як се було в середніх віках, з упадком дрібної господарки і дрібного промислу, жінки втискаються до фабрик і всіх професійних занять, чим роблять немалу конкуренцію мужчинам, а ще більше клопоту» [1, с. 111–112]. Н. Кобринська стикає свою героїню з однією з проблем у професійній сфері, яка досі не дає спокою жіночому руху: нерівна оплата праці. Нових працівників одразу попереджають про їхню зарплатню: чоловікам виплачують 30 ринських, а жінкам – 25 і хустку.

Героїнь художньої спадщини Н. Кобринської переслідує тавро Іншої, що є додатком до чоловіка і несе всю відповідальність за його вчинки, бажання, помисли. Якщо він кидає тінь на дівчину, то звинувачення за його моральний переступ, встановлений суспільством, падають на жінку, що є хитрою і попри все, намагається заволодіти розумом чоловіка, щоб одружити його з собою. Так багато жінок були жертвами наклепів і домагань. Насилля на робочому місці від керівників, які мають владу, а отже, не є рівними жертві, поширене й досі.

Старший тютюнник Михайло надокучає Катрусю, коли та працює. Вона не заперечує: сміється і відвертається, – що обурює спостерігачів. Її вдача грайлива і рішуча, вона могла постояти за себе, та вважає цю увагу лише грою. У ситуацію втручається жінка Михайла. Вона не здатна направити агресію на чоловіка, бо він сильніший за неї і має владу над її життям, як батько над дитиною, але все ж почувається зрадженою. Дружина кидається на Катрусю, бо лише на рівну собі вона може вилити обурення.

Михайло не визнає своєї провини, не пояснює нічого дружині, він вважає її нижчою за себе, а тому відчуває смак влади над її долею. Михайло несамовито б'є її, знущається на очах в інших, вважаючи своєю власністю. Інші не знають, за що він б'є її, але й не втручаються. Навіть у цей страшний момент хаосу Михайлиха

лає чоловіка лише словами, але мститься за своє нещастя саме Катрусі: вона стоїть облита маззю, що стікає по лицю і волоссю. Ніхто не рятує Михайлиху, вважаючи подібне нормою сімейного життя, всі сміються з Катрусі у її приниженні.

На Яринених вечорницях насилля у сім'ї згадується двічі. Вперше – як щось таке звичне для жінки, що для чоловіка означає ганьбу: «*Про Тому усі знали, що не він жінку, а його жінка б'є, та й усі зареготали*» [2, с. 212]. Другий раз чоловічий кулак згадують дівчата в кінці сцени, коли всі розійшлися і лише Петро залишився: «*Нагадає він (старий Іліш) тото колись... [...] Навчить він її розуму; не один десь кулак колись з'їсть за сьогоднішній вечір*» [2, с. 215]. В ієрархії сім'ї чоловік відповідальний за жінку так само, як за власну дитину. Суспільство нормалізує побиття дорослої особи, вважаючи подібне вихованням нетямущої статі.

Усе, чого торкається жінка, є ганебним. У той самий вечір Матій згадує кочергу як бабське діло, яке ніякого стосунку до чоловіка немає. І діалог молодих можна прочитати у два способи: по-перше, кочергу в контексті влади жінки, на що вказує нам згадка подружжя Томи. Матій каже, що кочерга не може мати сили над чоловіком, бо він не боїться бабського, тобто слабшого. По-друге, кочерга – буквально як інструмент, яким жінка виконує свої зобов'язання. Все, що належить жіночому світу, є нижчим гідності чоловіка. Навіть коли це щось настільки сакральне, як піч, яка завжди шанувалася в будинку. Можна припустити, що Н. Кобринська підкреслює цим знецінення жіночої ролі, всупереч культурним цінностям. Піч як центр дому, як годувальниця, жінка, що оберігає вогнище і готує страви, є охоронницею і захисницею побуту. Але це згодом принижується до чогось брудного, що не має пошани, яка б зрошувала страх зневажити.

Висновки. Повість «Ядзя і Катруся» є плодом роздумів авторки. Н. Кобринська охоплює у творі низку проблем, загалом характерних для її доробку. Ця повість є актуальною й досі. Продемонстровані численні проблеми утисків, на жаль, сьогодні знаходять свій відгук у жіноцтві. Обидві героїні з різних світів, долі яких не раз перетнулися, пригнічені очікуваннями від жінки і залежностями. Ні статки, ні омріяне заміжжя не здатні зробити цих жінок щасливими у світі, який їм не належить і який їх відкидає. Творчість Н. Кобринської є безцінним матеріалом не лише для дослідження зрізу сучасності письменниці, але й для порівняння з реальністю сьогодення.

Література

1. Бунтарки: нові жінки і модерна нація. Есеї. Смолоскип. Київ. 2020. 368 с.
2. Кобринська Н. Блудний метеор: вибрані твори / упоряд. Світлана Андрющенко. Київ. Ще одну сторінку. 2024. 341 с.
3. Шалата М. Чим шире серце наболіло. Кобринська Н. Дух часу. Оповідання, повість. Львів, 1990. С. 3–17.
4. Яковлева О. В., Ульянова В. О. Конфлікт феміністичних типів у повісті Наталі Кобринської «Ядзя і Катруся». *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. Вип. 2(205). С. 249–255.